

Надпреварата за енергийна сигурност на Балканите: параметри и променливи

*Йоанис МИХАЛЕТОС**

В наши дни контекстът на енергийната сигурност в Югоизточна Европа и в частност – по отношение на природния газ, се характеризира със следното:

- На първо място, това е най-слабо развитият пазар в Европа, що се отнася до потреблението;
- На второ място, слабите възможности за добив на енергоносителите в него се съчетават с потенциално оптимистичните резултати от последните няколко години;
- На трето място, разположението на региона е от жизненоважно значение за цялостната архитектура на енергийните доставки в ЕС;
- На четвърто място, местният пазар е силно фрагментиран.

Сред допълнителните специфики на региона в момента са: предимно стагниращи икономики и в резултат на това - намален потенциал за потребление на енергия, няколко инфраструктурни проекта от общоевропейско значение, олигополни доставки и ширеща се корупция, както и ниска степен на икономии от мащаба и на инвестиции в технологии, произтичащи от голяма част от горепосочените фактори.

На последно място нека отбележим, че днес Югоизточна Европа е единственият регион в ЕС с наличие на умерен политически и, съответно, бизнес риск, въпреки успокояването на междуетническите различия, настъпило през последното десетилетие. Затова, изследването и мониторингът на енергийния пазар в Югоизточна Европа поставят определени предизвикателства, тъй като в сравнение с останалите пазари в ЕС, този е твърде специфичен.

Югоизточна Европа има предимството да бъде единствената „изходна точка“ за ЕС, през която минават маршрутите за доставки от държавите от бившия Съветски съюз, най-вече Русия, Казахстан и Азербайджан. Същевременно, тя е разположена в съседство с Близкия Изток и Северна Африка, където е развит добивът на енергоносители. Ако прибавим и потенциално значителните ресурси от природен газ в Източното Средиземноморие, регионът на Балканите, в своите широки граници, придобива изключително значима геополитическа роля за потребителите от Западна и Северна Европа, които както сега, така и в бъдеще ще изпитват последствията от значителния спад на производството на енергоносители в Северно море.

В геоикономически смисъл регионът обединява Каспийския басейн – Черно море – Източното Средиземноморие – Адриатическо море и Дунавския басейн заедно с оста

Панония – Егея, която води към така важния Суецки канал и петролопровода от Червено към Средиземно море, а също така регионите за добив и експорт на енергоносители в Източна Либия. Няма съмнение, че цялата бъдеща политика на ЕС за енергийна сигурност зависи от стабилността на региона и от постоянния и сигурен транзит на енергия през него.

Поради съвкупността от гореизложените причини, съсредоточието на газовите потоци в Балканите няма единствено бизнес измерения, а и геополитически аспекти, свързани с противоборствата или алиансите между глобалните политически играчи.

Настоящи геополитически аспекти

Гръцкият и българският вариант

През последните няколко години Гърция и България оцениха колко е важно да обединят силите си и да гледат на себе си като неразривно свързани елементи от една по-голяма, взаимнообвързана система за пренос на газ. Днес обаче става все по-ясно, че гледните точки на двете държави се раздалечат, а основните им стратегии неминуемо ще стигнат до сблъсък по въпроса, коя от двете да се наложи като пръв и най-важен газов хъб на Балканите.

Гърция полага сериозни усилия за насърчаването както на проекта за Трансадриатическия газопровод (TAP), така и за сравнително наскоро лансирания проект „Турски поток“. Що се отнася до втория, независимо от факта, че все още е твърде рано за детайлна оценка на неговата осъществимост, гръцките власти вече повдигнаха въпроса за възобновяването на интерконектора между Италия и Гърция, който по първоначален замисъл трябваше да пренася азербайджански газ от Западна Гърция към Южна Италия през Адриатическо море. Тъй като газопроводът TAP ще следва като цяло същия маршрут – през Албания и Италия – това е и причината гръцките власти да лобират за този план.

„Турски поток“ ще пресече територията на Гърция като „Гръцки поток“, след което ще се раздели на две направления. Основното ще е насочено на север – през БЮРМ и Сърбия, а другото – към Италия, като така ще съвмести и плана за италиано-гръцкия интерконектор. Тук трябва да отбележим, че този интерконектор е включен в проектите от общ европейски интерес (PCI) и 50% от него вече са собственост на италианската компания „Едисън“, която е дъщерна на френската държавна електрическа компания EDF.

Тази подробност е изключително важна с оглед на клаузите на Европейската комисия в Третия енергиен пакет, които възпрепятстват участието на Газпром в сектора. Проектът „Гръцки поток“ се предвижда да бъде реализиран с 50 на 50 участие на гръцката газова корпорация DEPA (и газовия оператор DESFA) и Газпром, а интерконекторът ще бъде изграден чрез партньорство между DEPA и „Едисън“. Очаква се, че италианският пазар също ще бъде използван за пренос на определени количества руски газ към Франция.

Разбира се, основните количества газ по газопровода „Турски/Гръцки поток“ ще бъдат насочени към австрийския газов хъб в Баумгартен и ще захранват и балканските държави по своя маршрут, както и Унгария и пазара в Северна Италия.

Бившият гръцки министър на енергетиката Панайотис Лафазанис допускаше, че това би дало допълнителен тласък на амбициозното намерение за създаване на гръцки газов хъб в северната част на страната във връзка и с паралелното пропускане на азербайджански газ през ТАР, наред с количествата втечен природен газ. Предложението за място за изграждане на газовия хъб е град Солун, където „Гръцки поток“ ще се разделя на двата вече споменати маршрута.

Американската дипломация изпитва опасения от последното развитие на нещата в триъгълника Русия – Гърция – Турция, към който знаково се присъединиха някои европейски компании. Еймъс Хохщайн, специален пратеник и координатор по международните енергийни въпроси, завеждащ Бюрото за енергийни източници към Държавния департамент на САЩ, вече посети Атина и изрази негативната позиция на Вашингтон към проекта „Турски поток“.

От друга страна, САЩ се нуждаят както от Гърция, така и от Турция, на редица геополитически фронтове в региона на Близкия Изток и Северна Африка. Америка следи отблизо и позицията на Гърция спрямо нейните европейски кредитори, най-вече Германия. Изглежда, че САЩ са доволни от факта, че Гърция е „младежът – бунтар“ в еврозоната поради причини, свързани с евроатлантическите взаимоотношения като цяло, а в частност – с отношенията между Вашингтон и Берлин.

На свой ред България има собствени приоритети, които са в разрез с тези на Гърция. Предвижда се лансирането на нов проект „Набуко“, който да внесе ирански газ в Европа. Подобен вариант е осъществим, единствено когато и ако бъде вдигнато ембаргото и т.нар. „ирански Горбачов“ - президентът Хасан Рухани, успее да убеди традиционните ирански власти да изнасят газ към Европа.

Българското посолство в Иран вече пое ролята на гризлив домакин на диалога между двете страни и централните власти в София изглеждат решени да установят контакти с политическото обкръжение на Рухани, очаквайки, че планът за газопровода ще бъде успешен и количества от максимум 50 млрд. куб.м. газ годишно ще потекат към България след 2020.

Същевременно София се стреми да създаде необходимата за един газов хъб инфраструктура, която включва подземни газохранилища и нови мрежи за пренос на газ, и се позовава на т.нар. „инвестиционен пакет на Юнкер“, предвиждащ 315 млрд. евро капиталови инвестиции в общоевропейски мащаб. София вече направи постъпления пред Брюксел да даде зелена светлина за официалното оповестяване на България като предпочитана локация за изграждане на газов хъб на Балканите.

Имат ли двете държави допирни точки?

Въпреки разнобоя в целите на двете държави, наблюдаваме засилено лансиране на интерконектора между Гърция и България, чието строителство е планирано да започне през пролетта на 2016 и да приключи до 2019. Освен това вече е договорено с правителствата на Румъния и Унгария изграждането на Вертикалния газов коридор. По тази причина интерконекторът между България и Румъния ще влезе в експлоатация до началото на 2016, а интерконекторите между България и Сърбия – до 2018, като Турция на свой ред също ще има нова връзка с България в приблизително същите срокове. Плановите на Гърция, свързани с преноса на втечен природен газ в близост до границата с България, допълнително засилват хипотезата, че е възможно сътрудничеството между двете страни да се засили.

От друга страна, Гърция, БЮРМ, Сърбия и Унгария са пред подписване на съвместен меморандум за сътрудничество по проекта „Турски поток“ и неговия маршрут през Балканите. Сръбските медии вече нарекоха част от маршрута „газопроводът „Тесла““ в очевидния си опит да „национализират“ участъка от него, който преминава през Сърбия. Трябва да се отбележи, че водещи в разговорите за този газопровод са не министрите на енергетиката, а министрите на външните работи.

Междувременно българският министър на енергетиката Теменужка Петкова обяви, че се правят нови постъпления за лансиране на „Южен поток“ и съобщи наскоро пред местни медии, че този проект остава една от важните цели на страната. Председателят на Конфедерацията на работодателите и индустриалците в България Кирил Домусчиев заяви, че газопроводът за „Южен поток“ може да бъде използван и за проекта „Турски поток“ или за който и да било друг проект със съвместното участие на България и Газпром. Той допълни, че никой не може да спре България да има бизнес отношения с Русия.

Тук следва да се отбележи, че на фона на сегашния изключително несигурен международен климат в цяла Евразия, както и на конфликтите в редица точки на глобалната енергийна система, двете държави засилват усилията си да постигнат предна позиция в надпреварата за изграждане на газови хъбове в ЕС.

Въпреки това и двете страни не отчитат факта, че всичките им несгоди имат общ деноминатор в лицето на засилващата се позиция на Турция като безспорен газов хъб. В този смисъл, като вземем под внимание традиционното съперничество между Гърция и България от една страна, и позицията на Турция, от друга, е възможно в развитието на нещата да възникнат нови обрати и изненади за всяка от страните.

ЕС: ангажменти и недостатъци

Цялостната дългосрочна стратегия на Европейския съюз, известна като Енергиен Съюз, изглежда малко извън реалния контекст ако се вгледаме в последното развитие на

събитията, най-вече в газовия сектор. Всяка държава или група от държави следват своите собствени политики, влизат в съдружия или напускат такива в зависимост от националните си интереси и цялостни визии за развитие. Тук ще представим настоящото състояние на нещата, за да очертаем общата картина и да илюстрираме факторите, които ѝ влияят.

През 2015 Международният икономически форум в Санкт Петербург (SPIEF) създаде един „неочакван“ обрат, когато Газпром оповести, че ще продължи изпълнението на втория етап от проекта „Северен поток“ заедно с ЕОН, Шел и ОМВ. В допълнение, БАСФ също бе споменат като евентуален партньор, чието включване ще се реши по-късно през настоящата година.

Новият маршрут ще върви успоредно на вече пуснатия в експлоатация „Северен поток“, като се предвижда да бъде завършен до 2019 и да има капацитет 55 млрд. куб.м. годишно. Този проект всъщност показва нестабилната роля на Украйна като транзитен маршрут за руските доставки за Европа и още повече подчертава значимостта на Германия като основен газов хъб в Европа, което е дългосрочен национален приоритет на страната. Въпреки множеството анализи, представени предимно в американските политически издания, не изглежда никак вероятно големите икономически сили в Европа/Евразия като Германия, например, да се откажат от своите специални, много изгодни и жизненоважни отношения с Русия заради рискованата геополитическа игра на Украйна. Освен това, Енергийният съюз във вида, който започва да придобива под ръководството на Марош Шефчович, изглежда, че се крепи повече върху реториката и сантиментите, отколкото върху здравата и студена логика на геоикономическите отношения. Ето защо „Северен поток 2“ е също в противоречие с последните инициативи на Газпром да изгради „Турски поток“, тъй като само единият от двата проекта може да бъде осъществен и да поеме огромните заявени количества.

Ако се върнем на Балканите ще видим, че гръцкото правителство, въввлечено в остри пазарлъци по своя дълг, изглежда готово да продължи с „Турски поток“ и вече подписа „меморандум за политически намерения“ с руското правителство. Още по-интересен е фактът, че бившият гръцки външен министър Никос Коциас се оплака по време на последното си посещение в Белград, че Атина среща неодобрение спрямо опитите си да се включи в „Турски поток“, докато северните ѝ партньори неотстъпно следват собствените си планове, конкурентни на нейните.

Подобни коментари бяха направени и от страна на Сърбия, която вече се оплака, че северните държави-членки на ЕС искат да бъдат ексклузивни вносители на руски газ, изключвайки Балканите от този процес. Въпреки това, Атина все още се опитва да се включи в проекта, който беше основен в дневния ред на Коциас по време на срещите с неговите колеги в Сърбия и БЮРМ.

Междувременно, Румъния следва своя собствен курс, който е встрани както от германския, така и от този на балканските държави. Министерство на енергетиката в Букурещ изясни двата основни варианта за интерконектора Азербайджан – Грузия – Румъния. Първият план предвижда пренос на 5 млрд. куб.м. втечен азериски природен газ годишно от Грузия до Констанца в Румъния, а вторият - 8 млрд. куб.м. годишно. Проектът чака своето осъществяване още от 2010. Тези количества газ се приемат за малки на фона на общите нужди на ЕС, но Букурещ уверява своите партньори, че има за цел да се отвори към производителите от Каспийския басейн (Туркменистан, Узбекистан), откъдето да дойдат много по-големи доставки след 2025.

Интересно е да отбележим, че тъкмо такава е и допускането на проектантите на системата от газопроводи TANAP – TAP – IAP, известна като Южен газов коридор. Така става ясно, че конкуриращи се проекти се поемат от различни страни, а доставчиците са едни и същи, независимо от факта, че самите доставки далеч не са подсигурени нито в краткосрочен, нито в дългосрочен план.

Определено с всеки изминал ден става ясно, че самото осъществяване на идеята за Енергиен съюз има стратегически недостатъци, тъй като разнопосочните водещи интереси, свързани с енергийната сигурност, в съчетание с определени геополитически фактори свеждат до нула възможността за единна обща позиция. Освен това, държави като Испания и Португалия разчитат на своите планове за използване на втечен природен газ и на силните си връзки с производителите от Северна Африка, докато Турция, която не е член на ЕС, но има силно влияние в него, следва своя собствена газова стратегия.

Наличните алтернативи

Амбициите на ЕС – в задънена улица

Югоизточна Европа и най-вече Балканският полуостров се намират в центъра на стратегическото съперничество между предложените проекти за газопроводи, какъвто е „Турски поток“ – проект, ръководен от Газпром, подкрепян от Турция и принципно одобрен от Гърция. Проектът „Южен коридор“, който на свой ред включва газопроводите TANAP – TAP и евентуално IAP, все още търпи развитие. И двата проекта обаче не решават основния проблем, който излезе на преден план по време на кризата в Украйна – проблемът с диверсификацията и намирането на доставчици, различни от Газпром, който поне привидно, доминира на местния пазар.

„Южен коридор“ не може да постигне целта си ако не бъде подкрепен с отваряне към каспийските доставчици на газ – Туркменистан и Узбекистан. Това беше отбелязано от всички заинтересовани страни по време на водещите форуми и конференция през последните няколко месеца. Възраженията най-вече на Русия, а в известна степен и на Казахстан и Иран, спрямо изграждането на газопровод за пренос на Каспийски газ от

двете централноазиатски държави, поставят пречка пред осъществяването на тези планове. В допълнение към това, Китай усърдно привлича все повече и повече от природните богатства на Централна Азия и гради съвременен вариант на „Пътя на коприната“, включително чрез газопроводи.

Иран, който е друг възможен кандидат-доставчик на газ за „Южен коридор“, първо трябва да бъде приет в международната общност и да преодолее възраженията на всички свои съседи - сунитски държави, както и на Израел, които са твърдо против участието на Техеран в енергийните дела на Европа. Освен това, иранският газ ще трябва да мине през Турция, а е малко вероятно държавите-членки на ЕС да склонят да заменят Русия с Иран. Към това следва да прибавим и все още неразрешените проблеми с някои зони, през които би минал газопроводът с ирански газ, каквито са регионите, населени с бунтуващи се кюрди, както и обръчът от територии, контролирани от джихадистите.

Ето защо втечненият природен газ добива все по-ясни очертания в стратегическата визия на Брюксел. В този смисъл, комбинацията между шистовия газ от САЩ и постигането на съгласие по Споразумението за трансатлантическо търговско партньорство би могла евентуално да доведе до ситуация, в която европейските пазари да бъдат буквално заляти с американски втечен газ. За да се случи това на практика, е необходимо изграждането на сериозна инфраструктура от газопроводи, както и на терминали за втечен газ, между вътрешността на САЩ и атлантическото крайбрежие. Същото трябва да се осъществи и от другата страна на Атлантическия океан. Едновременно с това, американските доставчици ще трябва да бъдат убедени да се откажат от по-високите цени, които биха получили на азиатските пазари, и да насочат огромни количества към много по-неизгодните за тях във финансово отношение европейски пазари. Следва да се вземе под внимание и факта, че руската компания „Газпром“ би могла да окаже допълнителен пазарен натиск чрез предлагане на допълнителни отстъпки, тъй като може да си позволи това заради доброто си съотношение между печалба и оборот.

Тук трябва също да отбележим, че газовите ресурси в Северно море, най-вече тези в Обединеното кралство, постоянно намаляват, докато тези в Норвегия са вече достигат своя пик. На свой ред, доставките от САЩ също не могат да бъдат безгранични. Тъкмо обратното, САЩ трябва да задоволят своя собствен голям пазар, а същевременно разполагат с много по-малки ресурси от конвенционален и шистов газ в сравнение с Русия, Иран или Катар. Според Енергийната агенция на САЩ, в началото на 2014 доказаните резерви са възлизали на около 10 трилиона куб.м., което поставя страната на пето място в света, т.е. след Туркменистан (17.5 трилиона куб.м.), Катар (24 трилиона куб.м.), Иран (33 трилиона куб.м.) и Русия (49 трилиона куб.м.). Годишното потребление на газ в САЩ е около 750 млрд. куб.м. – най-голямото в света, следвано от това в Русия и в ЕС (около 450 млрд. куб.м.).

Друг много важен параметър е „стратегическата конкуренция за привличане на потребители“. Това е един нов, развиващ се пазар, който ще се съревновава с ЕС за увеличените газови доставки. Интересни данни бяха представени на една международна конференция по въпросите на енергетиката, проведена наскоро в Истанбул. Сохбет Карбуз, директор на сектора, отговарящ за въглеродородите в Средиземноморската енергийна обсерватория, посочи, че до 2040 потреблението на енергия в региона на Средиземно море ще нарастне с 50% в резултат от увеличаването както на населението, така и на икономическата активност. С изключение на Израел и неговите наскоро открити резерви от около 650 млрд. куб. м. газ в морето, всички останали държави от региона, най-вече Египет, трябва да се справят с предизвикателствата на политическа и социална нестабилност, като същевременно се опитват да увеличават енергийния си капацитет. Страните в южната част на Средиземноморието ще имат много по-големи енергийни нужди в бъдеще, включително и нужди от газови доставки.

Газовият капацитет на Израел най-вероятно ще бъде използван предимно за задоволяване на собствените му нужди от енергийна сигурност. Същевременно, консултантската компания Eco Energy Financial & Strategic Consulting и нейният изпълнителен директор Амит Мор посочват, че Египет, а не ЕС, ще бъде предпочитаният експортен пазар за Израел. По време на проведената наскоро конференция в Никозия, Кипър, Мор съобщи пред местната преса, че по политически причини Турция остава неpreferиран вариант за транзитен газов маршрут към Европа. В допълнение към това, Източносредиземноморският газопровод, който се предвижда да пренася газ до Гърция и Италия, е неосъществим проект заради високите разходи, техническите трудности при изпълнението и спадът в цените, като същевременно и самите открити количества газ са недостатъчни, за да оправдаят подобен проект. Въпреки че Гърция и Кипър продължават да лобират пред Брюксел за този газопровод, със сигурност може да се предположи, че ако не се открият допълнителни, и то значителни, газови резерви в морето в региона, шансовете за неговата реализация остават минимални.

ЕС може съвсем скоро да се окаже отново в изходна позиция по отношение на разработването на дългосрочната си газова стратегия. Наличните факти и параметри показва, че той трябва да поддържа стабилни отношения със своите доставчици в момента, да отдаде много по-голямо значение на секторната енергийна ефективност и диверсификацията на производството на енергия, включително използването на атомна енергия и енергия от въглища, както и да засили проучванията на потенциалните собствени резерви на енергоизточници.

Във всички случаи, политическите изводи от кризата в Украйна например, не променят конкретната реална обстановка, която очевидно налага на европейските пазари да намерят начин да се споразумеят с руските производители, които бавно, но сигурно, започват да отклоняват своите доставки към промишления конкурент на ЕС – Китай.

Внимателната игра на Русия

Наскоро постигнатото споразумение между световните сили и Иран за неговата ядрена програма води след себе си редица последствия. Едно от тях е т.нар. „ефект на доминото“ по отношение на газовите проблеми между Русия и Турция. Възможността за внос на ирански газ в Европейския съюз през Турция също трябва да бъде взета под внимание.

Шефът на руския Национален фонд за енергийна сигурност Константин Симонов коментира, че „Турция сериозно обмисля възможността да пренася на запад не само руски, но и ирански газ, отделно от вече постигнатите си договорености с Азербайджан“. Проектът „Турски поток“ се забавя, като Русия обвинява Турция, че спъва неговото развитие. Руският министър на енергетиката Александър Новак обяви, че „Газпром“ и турската компания „Боташ“ са постигнали принципно съгласие за намаляване с 10,25 % на цените на бъдещите газови доставки от „Газпром“ за „Боташ“. Въпреки това, Москва не бърза да обяви постигането на официално споразумение, а предпочита да изчака Анкара да приключи работата по „Турски поток“. Междувременно, Турция води военни кампании на два фронта – срещу кюрдските бунтовници от ПКК и срещу Ислямска държава, като нивото на сигурността в страната постепенно се влошава успоредно с политическата обстановка, което променя приоритетите на турското правителство.

Всички налични данни от достоверни дипломатически източници показват, че Вашингтон оказва натиск върху Турция да прекрати проекта „Турски поток“, докато преговорите между „Газпром“ и турското министерство на енергетиката продължават да текат. Доуточняват се последните подробности и наблюдателите очакват, че на бъдеща среща между Владимир Путин и Режеп Ердоган двамата ще направят официално изявление. Основната пречка в момента не е свързана нито с техническите проблеми, нито дори със съпротивата, оказвана от Вашингтон, а с позицията на Иран по подготовката за собствен износ на газ и вписването му в „Турски поток“. Москва вече е започнала разговори с Техеран за потенциално сътрудничество в областта на сигурността, в рамките на което Иран ще получи високотехнологични оръжия на стойност 10 млрд. долара. Русия също предвижда да увеличи вноса на ирански петрол в замяна на промишлени стоки. В своята дипломатическа игра на високо ниво Русия се опитва да изгради и по-близки отношения със Саудитска Арабия. В случай, че Иран реши да продължи осъществяването на своите планове, които стратегически са в противоречие с целите на Русия, тогава последната може да официализира споразуменията, постигнати наскоро с Рияд, които предвиждат изграждането на атомни реактори в страната и доставка на оръжия.

Гръцкото посолство в Баку наскоро излезе с меморандум, в който се разглеждат възможностите за внос на ирански газ. Според гръцките дипломати обаче това няма да се случи преди 2023 ако преносът на този газ се осъществява по мрежата от газопроводи TANAP – TAP. От друга страна, ирански втечен природен газ може да потече към международните пазари още през 2020, но той ще бъде насочен предимно към пазари

извън ЕС. Този експортен маршрут ще бъде скъп и в неговото изграждане ще се включат западни мултинационални компании като „Шел“. Иран отдавна има планове да доставя газ на пакистано-индийските пазари, както и на Ирак, Сирия и Ливан.

Наред с това и необходимостта Иран да модернизира своята инфраструктура и да увеличи националното си потребление на газ е друг фактор, който следва да бъде взет под внимание. Най-важен обаче е фактът, че мълчаливото съгласие на Съединените щати спрямо иранските газови доставки за ЕС ще предизвика възраженията на Саудитска Арабия и Израел, тъй като за последните това ще означава нарастваща роля на Техеран в региона и намаляване на американските гаранции за самите тях. Следователно, поне в краткосрочен план не се очаква Иран да започне да изнася газ за Европа.

Ефектът на доминото, споменат в изброените дотук сценарии, може да доведе до реализацията на проекта „Северен поток 2“, по който Русия и газовите компании от ЕС наскоро постигнаха споразумение. „Шел“ изрази сериозен интерес към участие в този проект и изпълнителният директор на компанията Бен ван Бюрден потвърди това пред руската информационна агенция ТАСС. През юни „Газпром“, „Шел“, „ЕОН“, „ОМВ“ и „Уинтършел“ обявиха, че ще работят по „Северен поток 2“. Проектът предвижда надграждане на газопровода по съществуващия маршрут и достигане на капацитет от 55 млрд. куб.м. годишно по подобие на газопровода за „Северен поток 1“. Ако този проект бъде приет, тогава „Турски поток“ става излишен, тъй като всички количества руски газ за основните европейски пазари ще бъдат пренасочени към газопровода „Северен поток 2“. Погледнато и от икономическа гледна точка, дори и ако иранският газ потече към Турция, руският северен маршрут най-вероятно отново ще се окаже по-евтин и по-надежден, тъй като пресича геополитически сигурния район на Балтийско море, а не регионите с кюрдско население, Близкия Изток и Балканите. Самата газопроводна инфраструктура също ще струва много по-малко, отколкото би струвало изграждането на нов маршрут от Техеран до Виена например.

Казано накратко, газовата политика в региона между Централна Европа, Черно море и Близкия Изток става все по-сложна, и дори по-интересна, с възможния ирански пробив на пазара. Турция ще играе ключова роля за определяне на посоката на бъдещите газопроводи.

Стратегическата перспектива (погледът от високо), която може да ни отвори очите

Страните, които реално или потенциално могат да изнасят газ през Югоизточна Европа към центъра на ЕС, са:

Русия

Със сигурност Русия ще остане основен газов доставчик на ЕС за дълъг период от време заради обема на наличните си резерви и заради вече създадената транспортна инфраструктура. Единственият въпрос е размерът на нейния пазарен дял.

Азербайджан

С идното поколение Азербайджан ще увеличава бързо своя дял във вноса на природен газ за Европа. Количествата, с които страната разполага обаче, не са достатъчни, за да удовлетворят нуждите на Стария континент за дълъг период от време.

Иран

Иран разполага с огромни резерви от газ, който може да пренася през Турция и Балканите за Европа. Разбира се, проблемите с ядрените проекти на Иран трябва да бъдат разрешени. Същевременно, страната възнамерява да насочи своя износ към Индия и Пакистан, а в подалечна перспектива и към Китай през Централна Азия. Потреблението вътре в самия Иран също нараства рязко.

Ирак

Резервите, с които Ирак разполага са значителни, но недостатъчни за да удовлетворят нуждите на Европа, дори и в краткосрочен план. Политическият риск в тази страна е съществен. Ирак е в центъра на дестабилизиращите събития в Близкия Изток.

Източното Средиземноморие (Кипър, Израел, Ливан, Сирия, Египет)

Обещаващите резултати от проучванията за газ в региона са съчетани с липсата на единна и последователна стратегия на тези страни по отношение на това къде и дали желаят да изнасят природен газ. На второ, но не по-маловажно, място е нестабилността в региона, която увеличава политическия риск. Едновременно с това ще са нужни няколко години, докато бъде оповестена окончателната оценка на размера на откритите залежи. Проучените досега количества газ са твърде недостатъчни за европейския пазар, а и техният пренос към Северна Европа би бил твърде скъп.

Катар и страните от Персийския залив

Построяването на гигантски газопровод от Персийския залив през Турция и Балканите до Европа е осъществимо, но политическата ситуация в Близкия Изток възпрепятства неговата практическа реализация. Азиатските вносители се конкурират помежду си за вноса на газ от тези държави и, съответно плащат, високи цени. Планът за подобен газопровод е немислим и от геополитическа гледна точка заради продължаващата война в Сирия и Ирак.

Вместо заключение

Продължаващите дебати, политически сблъсъци и борби за надмощие в газовия сектор на Югоизточна Европа имат един общ деноминатор, а именно – неспособността или нежеланието от страна на САЩ и Русия да постигнат съгласие.

Затова, въпреки че се обсъждат, планират или поне се обмислят много проекти, на практика не е направена никаква стъпка напред. Дори и по-малки като мащаб проекти, какъвто е интерконекторът между Гърция и България, не се осъществяват особено бързо. Като замисъл този проект възниква още през 2008, но и досега остава в сферата на теориите. Затова вместо да се определят, кои са приоритетите сред бизнес аспектите на всеки подобен проект е необходима спешна и добре фокусирана дискусия върху геополитическия дневен ред.

В допълнение към това, при положение, че балканските държави са най-вече транзитни територии по отношение преноса на основните газови количества към големите европейски потребители като Германия, Италия и Франция, вече е крайно време ЕС да осъзнае каква е реалността в момента и какви са бъдещите ограничения, за да формулира собствени реалистични проекти. В противен случай е повече от сигурно, че действително важните инфраструктурни проекти няма да се реализират в близко бъдеще, а някои други участници в глобалния пазар, като Китай например, трупат междувременно дивиденди от обвързването си с водещи доставчици на газ и реализацията на жизнеспособни в дългосрочен план газови структури.

** Експерт в сферата на енергетиката и сигурността в Института за анализи на сигурността и отбраната в Атина, Гърция*